

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Скачедуб Наталія Миколаївна,

старший викладач кафедри теорії та методики спорту
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка
ORCID ID: 0000-0002-2249-4203

У статті висвітлено сучасні підходи до інтерпретації поняття «здоров'язбережувальна компетентність» у сучасних дослідженнях українських науковців; розглянуто здоров'язбережувальну компетентність як ключову в сучасному освітньому процесі закладів вищої освіти.

Обґрунтовано педагогічні умови, реалізація яких сприятиме успішному формуванню здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів фізичної культури: орієнтованість на визнання формування здоров'язбережувальної компетентності як показника професійно-педагогічної компетентності вчителя фізичної культури; формування здоров'язбережувальної компетентності за допомогою педагогічної технології; встановлення міжпредметних зв'язків між навчальними дисциплінами в освітній програмі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

На підґрунті даних наукового доробку у галузі здоров'язбереження розроблено структуру здоров'язбережувальної компетентності, що має такі складові компоненти: когнітивний компонент, аксіологічний компонент, діяльнісний компонент, рефлексивний компонент.

Зроблено висновок про те, що ефективність формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів фізичної культури визначається оптимальним співвідношенням теоретичної складової та практичної діяльності суб'єктів освітнього процесу, а також адекватним визначенням засобів її формування.

Окреслено перспективи подальших досліджень: широке впровадження в освітній процес професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури педагогічної технології та моделі формування здоров'язбережувальної компетентності; вивчення диференціації етапів формування компетентності здоров'язбереження у майбутніх учителів фізичної культури.

Ключові слова: заклади вищої педагогічної освіти, здоров'язбережувальна компетентність, майбутні вчителі фізичної культури, професійна підготовка.

Skachedub Nataliya. Pedagogical conditions of forming health saving competence of future physical education teachers in the process of professional training

The article highlights modern approaches to the interpretation of the "health-saving competence" concept in the current research of Ukrainian scientists; health-saving competence is considered a key one in the modern educational process of higher education institutions.

The pedagogical conditions are substantiated, the implementation of which will contribute to the successful formation of health-saving competence of future physical education teachers: focus on the recognition of the forming health-saving competence as an indicator of the professional and pedagogical competence of a physical education teacher; formation of health-saving competence with the help of pedagogical technology; establishment of interdisciplinary links between academic disciplines in the educational program of professional training of future physical education teachers.

Based on the data of scientific achievements in the field of health protection, the structure of health protection competence has been developed, which has the following components: cognitive component, axiological component, activity component, reflective component

It is concluded that the formation effectiveness of the health-saving competence of future physical education teachers is determined by the optimal ratio of the theoretical component and practical activities of the subjects of the educational process, as well as by the adequate determination of the means of its formation.

Prospects for further research on the widespread introduction of pedagogical technology and a model for the formation of health-saving competence in the educational process of professional training of future physical education teachers and studying the differentiation of stages of formation of health-saving competence in future physical education teachers are outlined.

Key words: institutions of higher pedagogical education, health-saving competence, future physical education teachers, professional training.

Сьогодні у світогляді українського соціуму відбувається якісний зсув, який характеризується формуванням усвідомлення пріоритету цінності здоров'я людини. Наслідком цієї позитивної динаміки є державні концепції та нормативні акти, в яких на правовому рівні відображені пріоритетні завдання і стратегії держави у галузі збереження здоров'я населення України

Відповідно до нормативно-правових документів – Конституції України, Законів України «Про освіту»,

«Про вищу освіту», одним із пріоритетів державної освітньої політики є створення оптимальних умов для формування, збереження та зміцнення здоров'я учнівської та студентської молоді, розвитку фізично здорової та духовно багаті особистості [1].

Одним із інтегральних показників, що визначають культурний потенціал країни, є рівень здоров'я дітей та молоді. Система освіти є однією з найбільш важливих структур, яка закладає основи здорового способу

життя, тим самим сприяючи збереженню психічного, фізичного і морального здоров'я підростаючого покоління, відповідно, і нації у цілому. Отже, сучасні стратегії освіти повинні бути спрямовані на збереження та зміцнення здоров'я всіх суб'єктів освітнього процесу.

Залишається гострою і невирішеною проблема зростання захворюваності учнів за період навчання у закладах загальної освіти. Сучасний медичний супровід освітнього процесу не має належного ефекту, отже, це не стільки медична, скільки психолого-педагогічна проблема, вирішення якої повинно здійснюватися у межах всіх предметних дисциплін, але безсумнівним є той факт, що головна роль належить предметній галузі «Фізична культура».

Однак, незважаючи на соціальне замовленням суспільства, спрямоване на пріоритет збереження і зміцнення здоров'я суб'єктів освітнього процесу, слід зазначити, що освітній процес із фізичної культури у закладах загальної освіти має переважно спортивизовану, а не оздоровчу спрямованість; більшість учителів фізичної культури не мають достатнього рівня сформованості здоров'язбережувальної компетентності, а також недооцінюють значення предметної галузі «Фізична культура» у структурі освітнього процесу як засобу формування культури і зміцнення здоров'я учнів.

Дослідження низки сучасних фахівців у галузі фізичної культури показали, що сучасні уроки фізичної культури у переважній більшості закладів загальної освіти характеризуються пріоритетом спрямованості на формування рухових умінь і навичок з метою досягнення комплексу фізкультурних нормативів; учителями недостатньо впроваджуються в освітній процес технології здоров'язбереження, спрямовані на формування в учнів потреби у здоровому способі життя.

У зв'язку із зазначеним актуальним стає формування у майбутніх учителів фізичної культури здоров'язбережувальної компетентності, спрямованої на формування особистісно-ціннісних і діяльнісно-практичних орієнтирів збереження і зміцнення здоров'я учасників освітнього процесу.

Актуальність обраної теми зумовила **мету дослідження**: визначити та обґрунтувати педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів фізичної культури.

Об'єкт дослідження: професійна підготовка майбутнього учителя фізичної культури.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів фізичної культури.

Досягнення мети дослідження здійснювалось із використанням наступного комплексу **методів дослідження**: теоретичних: аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури; практичних: спостереження, бесіди, власний досвід професійно-педагогічної діяльності.

У відповідності з основною метою фізичної культури у закладах загальної освіти формування культури здоров'я у школярів, здоров'язбережувальна компетентність посідає провідне місце у низці професійно-педагогічних компетентностей учителя фізичної культури.

У науково-педагогічних дослідженнях здоров'язбережувальна компетентність майбутнього учителя розглядається з позиції різних наукових підходів.

Компетентнісний підхід у сучасній системі професійної підготовки майбутніх учителів, насамперед – учителів фізичної культури, є основним напрямком модернізації системи освіти на всіх рівнях, оскільки, наразі, саме вчитель є єдиною реальною фігурою, здатною впливати на розвиток здоров'я учнів [3, с. 148].

Лише за умови компетентнісного підходу у фізкультурно-педагогічній освіті можлива підготовка учителів, які можуть вирішувати проблему формування культури здоров'я, збереження здоров'я, профілактики захворювань дітей шкільного віку. Відповідно, лише вчитель фізичної культури, із високим рівнем сформованості здоров'язбережувальної компетентності, здатний реалізувати і побудувати освітній процес таким чином, щоб забезпечити реальні умови для збереження і зміцнення здоров'я суб'єктів освітнього процесу.

Аналіз досліджень сучасних науковців дає змогу констатувати, що під поняттям здоров'язбережувальної компетентності слід розуміти характеристики, властивості людини, спрямовані на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я – свого та оточення [5, с. 87].

Загальна характеристика видів і компонентного складу компетентності представлена в роботах О. Овчарук. Автор зазначає, що компетенції – це потенційні, приховані психологічні новоутворення: знання, алгоритми дій, системи цінностей і відносин, які мають діяльнісні прояви. Компетенція здоров'язбереження включає знання і дотримання норм здорового способу життя, гігієнічну і фізичну культуру, свободу і відповідальність вибору способу життя. Отже, здоров'язбережувальна компетентність – особистісна характеристика, яка виражається у здоров'язбережувальній поведінці індивідуума [4, с. 24].

У дослідження Т. Андрющенко здоров'язбережувальна компетентність проектується таким чином: дітям потрібно дати знання про здоров'я, сформувати у них ціннісне ставлення до здоров'я (власного й оточуючих), створити умови для формування життєвих навичок, що сприяють покращенню здоров'я [1].

Н. Башавець під здоров'язбережувальною компетентністю розуміє високий рівень майстерності виконання особистістю здоров'язбережувальної діяльності, що характеризується глибоким знаннями щодо збереження та зміцнення здоров'я, можливість вільного володіння здоров'язбережувальною діяльністю та відповідними компетенціями. Вона супроводжується переконаністю у важливості організації професійних здоров'язбережувальних дій [3, с. 121].

Т. Бойченко визначає здоров'язбережувальну компетентність як інтегральну динамічну рису особистості, що проявляється у здатності організувати здоровий спосіб життя й регулювати діяльність, спрямовану на збереження здоров'я; адекватно оцінювати свою поведінку, а також учинки і поведінку оточуючих; зберігати та реалізовувати власні здоров'язбережувальні позиції

у різних, зокрема, несприятливих умовах. Виходячи з особисто засвоєних моральних норм та принципів, а не за рахунок зовнішніх сил; протистояти негативному тиску, протидіяти впливам, що суперечать внутрішнім установкам, поглядам і переконанням, активно їх перетворювати, самостійно приймати моральні рішення [2].

Спираючись на результати досліджень передових фахівців у галузі фізичної культури та власний досвід, ми вважаємо, що здоров'язбережувальна компетентність є основоположною у низці професійних компетентностей майбутнього учителя фізичної культури.

Успішному формуванню здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів фізичної культури сприяє дотримання низки педагогічних умов, які активізують освітній процес:

1) орієнтованість на визнання формування здоров'язбережувальної компетентності як показника професійно-педагогічної компетентності вчителя фізичної культури;

2) формування здоров'язбережувальної компетентності за допомогою педагогічної технології;

3) встановлення міжпредметних зв'язків між навчальними дисциплінами в освітній програмі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Згідно з літературними джерелами, поняття «компетентність» визначено як «основна якість індивідуума, знання, вміння, навички, потреби, мотивації, спосіб мислення, як кінцевий результат освіти, що характеризує якісну підготовку фіхівця» [7].

Відповідно до зазначеного здоров'язбережувальна компетентність визначається як сукупність фізкультурно-педагогічних знань, умінь, навичок і мотивів, що сприяють формуванню здоров'язбережувальної поведінки; психологічних установок, спрямованих на усвідомлення цінності здоров'я, що визначають здоров'язбережувальну спрямованість професійно-педагогічної діяльності вчителя фізичної культури [4, с. 92].

На підґрунті даних наукового доробку у галузі здоров'язбереження нами розроблено структуру здоров'язбережувальної компетентності (рис. 1).

Базовим компонентом та первинним ступенем формування здоров'язбережувальної компетентності виступає *когнітивний компонент*. Завдяки когнітивному компоненту майбутній учитель фізичної культури отримує можливість сприйняття основних ідей, що містяться у різних джерелах інформації; аналізу отриманої інформації, її подальшого використання у галузі здоров'язбереження суб'єктів освітнього процесу.

Аксіологічний компонент орієнтує майбутнього учителя фізичної культури на здоров'я як цінність, і, з позиції здоров'язбереження, характеризується уміньми учителя оцінювати і контролювати власну діяльність, формулювати та аргументувати оцінку різної інформації а також переконаннями, які організують і направляють пізнавальну і практичну діяльність особистості. Даний компонент також визначає оціночне ставлення, інтерес, спонукання до оволодіння інформацією і пошуковими вміннями у галузі здоров'язбереження, прагненням використовувати можливості різних джерел

інформації і власний досвід для збереження і зміцнення здоров'я суб'єктів освітнього процесу.

Важливим компонентом здоров'язбережувальної компетентності є *діяльнісний компонент*. Предметом первинної діяльності майбутнього учителя фізичної культури слугує безпосередньо фізкультурно-педагогічна діяльність, спрямована на реалізацію основної мети – збереження і зміцнення здоров'я учнів. Для реалізації цієї мети майбутній учитель фізичної культури повинен володіти комплексом психолого-педагогічних умінь: аналітичних, прогностичних, проєктивних, орієнтаційних, розвиваючих, комунікативних і фізкультурних.

Зовнішньою формою діялісного компонента буде динаміка власного здоров'я і здоров'я учнів; внутрішньою формою – засвоєні засоби здоров'язбережувальної діяльності.

Вкрай важливим здоров'язбережувальної компетентності є *рефлексивний компонент*, як механізм усвідомлення проблеми, формування світоглядної позиції, що сприяє послідовній здоров'язбережувальній професійній діяльності.

Рівень сформованості здоров'язбережувальної компетентності виражається в екстраполяції когнітивних (знання), аксіологічних (відносини), діялісних (педагогічні вміння), рефлексивних (світогляд і спосіб життя) якісних характеристик особистості педагога на професійну педагогічну діяльність.

Таким чином, здоров'язбережувальна компетентність – це цілий спектр якісних характеристик особистості учителя, що включає когнітивний компонент, як сукупність знань або теоретичну складову частину, аксіологічний і діялісний компоненти, як операційно-технологічні складові, рефлексивний компонент, як мотиваційна, етична, соціальна і діялісна складові, які в сукупності реалізуються у професійній діяльності.

2. Формування здоров'язбережувальної компетентності за допомогою педагогічної технології.

На підґрунті компетентнісного підходу у розвитку теорії професійної підготовки формування здоров'язбережувальної компетентності учителя фізичної культури можливе шляхом педагогічної технології, спрямованої на здоров'язбереження учасників освітнього процесу [6, с. 276].

Основні завдання здоров'язбережувальної технології спрямовані на цінність власного здоров'я; позитивної мотивації на збереження здоров'я, дотримання здорового способу життя; системи знань про основи здоров'я та чинники його збереження; валеологічних навичок, що сприяють збереженню психічного, духовного та фізичного здоров'я; умінь застосовувати у повсякденному житті досвід здоров'язбережувальної діяльності; здатності до самостійного пошуку засобів збереження здоров'я [6, с. 283].

У практиці професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури необхідно використовувати такі засоби, методи та прийоми, які забезпечуватимуть високу результативність процесу формування здоров'язбережувальної компетентності. Для успішного втілення техно-

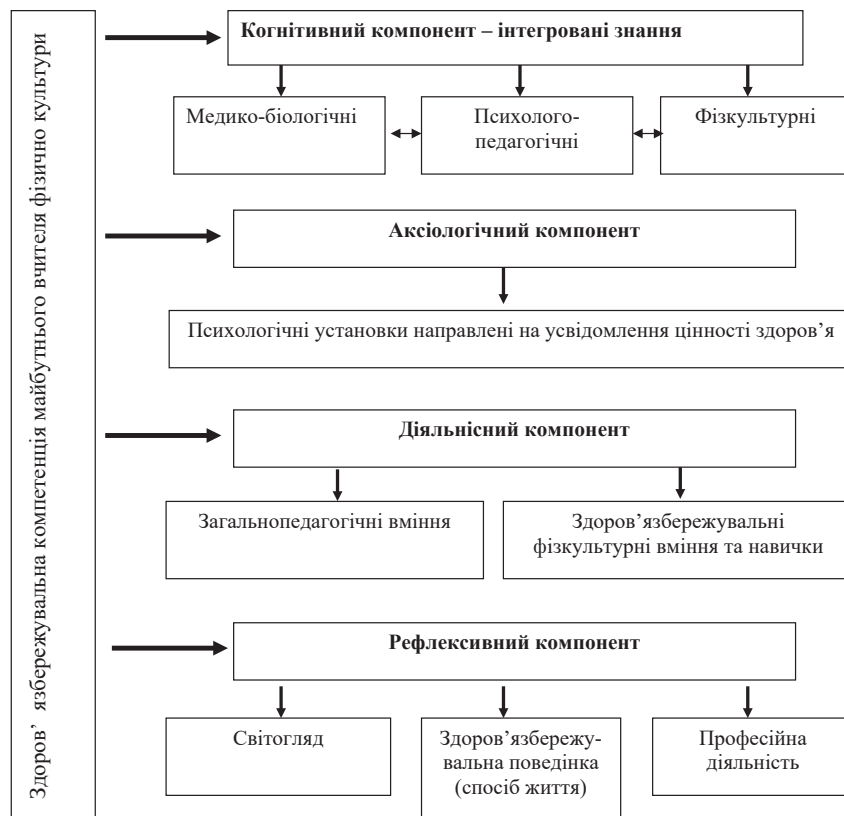

Рис. 1. Структура здоров'язбережувальної компетентності

логії формування здоров'язбережувальної компетентності доцільно застосовувати: кейс-технологію, портфоліо, дослідницькі технології, технології проектування здоров'язбережувального освітнього середовища у закладах вищої освіти, технології моделювання здоров'язбережувальної професійної діяльності.

3. *Встановлення міжпредметних зв'язків між навчальними дисциплінами в освітній програмі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.*

Проблему реалізації міжпредметних зв'язків у процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури необхідно розглядати у контексті засвоєння змісту, насамперед, фізкультурної освіти. Під змістом фізкультурної освіти розуміють: сукупність складових цілеспрямованого формування фізичної досконалості; процес і результат оволодіння майбутніми учителями фізичної культури певною системою предметно-наукових і допоміжних знань, способами діяльності інтелектуального та практичного характеру, раціональними способами управління професійною фізкультурно-спортивною діяльністю [7].

Саме мультіаспектність змісту фізкультурної освіти породжує можливість застосування міжпредметних зв'язків під час пріоритетного вирішення основних груп завдань збереження та зміцнення здоров'я учасників освітнього процесу.

Реалізація міжпредметних зв'язків у процесі формування здоров'язбережувальної компетентності може здійснюватися у такому алгоритмі:

- виявлення зв'язків між освітніми дисциплінами та визначення їх типів;
- узгодження системи використання знань, умінь і навичок, набутих під час вивчення інших предметів (планування міжпредметних зв'язків);
- розробка специфічних прийомів реалізації міжпредметних зв'язків на заняттях;
- організація навчальної діяльності з використанням міжпредметних зв'язків.

Підготовку майбутніх учителів фізичної культури до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання можливо здійснювати такими етапами:

- у циклах загальноосвітніх, природничо-наукових і професійно-практичних дисциплін студентів ознайомлювати із суттю використання міжпредметних зв'язків у освітньому процесі закладів загальної освіти;
- мотивувати майбутніх учителів фізичної культури до реалізації міжпредметних зв'язків і оволодіння інформацією про реалізацію міжпредметних зв'язків у структурі уроків фізичної культури;
- підготовку майбутніх учителів фізичної культури до реалізації міжпредметних зв'язків здійснювати у процесі проведення теоретичних і практичних занять, самостійної роботи студентів та під час педагогічної практики;
- поряд із традиційними лекціями та семінарськими заняттями використовувати нетрадиційні форми занять: міждисциплінарні лекції, лекції-обговорення, лекції-бесіди, проблемні лекції, лекції-диспути,

лекції-прес-конференції та міждисциплінарні семінари, семінари-взаємонавчання, семінари-зустрічі, семінари-реклами, семінари-дослідження тощо;

– розробити методiku проведення практичних занять, у якій буде передбачено поступове вдосконалення репродуктивного, конструктивного і творчого рівнів підготовки майбутніх учителів фізичної культури до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання учнів.

Отже, зважаючи на вищевикладене, можна зробити висновок про те, що ефективність формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учи-

телів фізичної культури значною мірою визначається оптимальним співвідношенням теоретичної складової частини та практичної діяльності суб'єктів освітнього процесу, а також адекватним визначенням засобів її формування.

Перспективними напрямками подальших досліджень вважаємо: широке впровадження в освітній процес професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури педагогічної технології та моделі формування здоров'язбережувальної компетентності; вивчення диференціації етапів формування компетентності здоров'язбереження.

Література:

1. Андрищенко Т. К. Формування здоров'язбережувальної компетентності як соціально-педагогічна проблема. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2012 № 7. С. 123–127.
2. Бойченко Т. Є. Здоров'язбережувальна компетентність як ключова в освіті України. *Основи здоров'я і фізична культура*. 2008. № 11-12. С. 6–7.
3. Башевець Н. Г. Здоров'язбережувальна технологія навчання майбутніх учителів фізичної культури в умовах інформатизації освіти : дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.02 – «Теорія та методика навчання (фізична культура, основи здоров'я)» ; Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2018. 241 с.
4. Овчарук О. В., Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики Київ : «К.І.С.», 2004. 112 с.
5. Кузнєцова О. Т. Оздоровчі технології у фізичному вихованні студентів: теорія, методика, практика : монографія. Рівне, 2018. 416 с.
6. Михайліченко М. В., Рудик Я. М. Освітні технології: навчальний посібник. Київ : ЦП «КОМПРИНТ», 2016. 583 с.
7. Отравенко О. В. Педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності учнівської та студентської молоді в умовах ступеневої освіти. *Здоров'я, спорт, реабілітація*. № 4. 2016. С. 47–50.

References:

1. Andryushchenko T. K. (2012) Formuvannia zdoroviazberezhivalnoi kompetentnosti yak sotsialno-pedahohichna problema. [Formation of health-saving competence as a socio-pedagogical problem]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*. № 7. pp. 123-127. [in Ukrainian]
2. Boichenko T. Ye. (2008) Zdoroviazberezhivalna kompetentnist yak kliuchova v osviti Ukrainy. [Health care competence as key in the education of Ukraine]. *Osnovy zdorovia i fizychna kultura*. № 11-12. pp. 6-7. [in Ukrainian]
3. Byshevets, N. H. (2018) Zdoroviazberezhivalna tekhnolohiia navchannia maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury v umovakh informatyzatsii osvity [Healthcare-saving technology for future teachers of physical culture in the conditions of informatization of education] dys. na zdobuttia nauk. stup. kand. ped. nauk za spetsialnistiu 13.00.02 – «Teoriiia ta metodyka navchannia (fizychna kultura, osnovy zdorov'ia)». [Health-saving technology of training future teachers of physical culture in the conditions of informatization of education: dissertation. for obtaining sciences. stupa Ph.D. ped. Sciences in the specialty 13.00.02 - "Theory and teaching methods (physical culture, health basics)". *Skhidnoevropeiskyi natsionalnyi universytet imeni Lesi Ukrainky*, Lutsk. 241 s. [in Ukrainian]
4. Ovcharuk O. V. (2014) Kompetentnisnia pidhid v suchasniy osviti: svitovia dosvid ta ukraynski perspektivy [Competency approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives]. *Biblioteka z osvitnoy polityky*. Kyiv: «K.I.S.», 112 s. [in Ukrainian]
5. Kuznietsova, O. T. (2018) Ozdorovchi tekhnolohii u fizychnomu vykhovanni studentiv: teoriia, metodyka, praktyka. [Health-improving technologies in physical education of students: theory, methodology, practice] Monohrafiia. Rivne. 416 s. [in Ukrainian].
6. Mykhailichenko M.V., Rudyk Ya.M. (2016) Osvitni tekhnolohii: navchalnyi posibnyk [Educational technologies: a study guide]. Kyiv : TsP «KOMPRYNТ», 583 s. [in Ukrainian]
7. Otravenko, O. V. (2016) Pedahohichni umovy formuvannia zdoroviazberezhivalnoi kompetentnosti uchnivskoi ta studentskoi molodi v umovakh stupenevoi osvity. [Pedagogical conditions of formation of the health of preserving competence of students and students in conditions of high school education]. *Health, sports, rehabilitation*. No. 4. pp. 47-50 [in Ukrainian].